

Asia: VN/25975/2021

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista

Lausunnonantajan lausunto

- 1. Edistääkö hallituksen esitysluonnos nykyistä paremmin potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista?**

Heta-liiton lausunto on kokonaisuudessaan kohdassa 11. Vapaamuotoiset huomiot.

- 2. Onko potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta tarkoituksenmukaista järjestää jatkossa pääasiassa hyvinvointialueiden, Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän järjestämänä? (2 ja 3 §)**

-

- 3. Onko potilasasiavastaavien toiminta tarkoituksenmukaista järjestää jatkossa erikseen**

- a. valtion mielisairaaloissa**
- b. Puolustusvoimien terveydenhuollossa**
- c. Vankiterveydenhuollossa**
- d. Työterveyslaitoksessa? (4 §)**

-

- 4. Ovatko potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riittävyttä ja vastuuhenkilön nimeämistä koskevat säännökset tarkoituksenmukaisia? (2 § 4 momentti, 4 § 4 momentti)**

-

- 5. Turvaako esitys riittävästi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuuden ja puolueettomuuden? (2 § 3 momentti, 4 § 3 momentti, 5 §)**

-

6. Onko potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön kelpoisuutta koskeva säännös tarkoituksenmukainen? (6 §)

-

7. Onko esityksessä huomioitu asianmukaisesti asiakkaiden kielelliset oikeudet? (7 §)

-

8. Onko potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön tehtävät määritelty tarkoituksenmukaisesti? (8 §)

-

9. Ovatko rekisterinpitoa ja henkilötietojen käsittelyä koskevat säännökset asianmukaiset ja tarkoituksenmukaiset? (9 – 12 §)

-

10. Ovatko potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava –nimikkeet sopivat potilasasiamiesten ja sosiaaliasiamiesten uusiksi nimikkeiksi?

-

11. Vapaamuotoiset huomiot

Heta – henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto ry

Lausunto

Jakelu: Sosiaali- ja terveysministeriö

Asia: VN/25975/2021

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista

Heta-liitto on henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto. Edistämme vammaisten ihmisoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta tukemalla toimivaa ja turvallista työnantajuutta kaikille, jotka toimivat henkilökohtaisten avustajiensa työnantajana.

Heta-liitto katsoo, että lakiuudistuksessa on joitakin nykytilaan nähden positiivisia muutoksia. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan riippumattomuus ja vaikuttavuus tulee kuitenkin turvata ehdotettua voimakkaammin. Toiminnalla tulee olla todelliset mahdollisuudet edistää asiakkaiden ja potilaiden oikeuksien toteutumista. Lakiuudistukseen tulee sisällyttää vammaisvaikutusten arviointi.

Riippumattomuus ja toiminnan organisointi

Jatkossa sosiaali- ja potilasasiavastaavat toimisivat lähtökohtaisesti hyvinvointialueiden palveluksessa. Ehdotuksen mukaan hyvinvointialueelle jää kuitenkin järjestämislain 12§:n mukainen mahdollisuus hankkia potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa yksityisiltä toimijoilta.

Ehdotettu sääntely ei turvaa toiminnan riippumattomuutta ja puolueettomuutta riittävästi. Heta-liitto katsoo, että toiminta tulee ennemmin organisoida esimerkiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon valvontaviranomaisten toimintaa tai oikeusaputoimistojen yhteyteen.

Sosiaali- ja potilasasiavastaavien apu voi jäädä alikäytetyksi, jos asiakkaille tilanne näyttää siltä, että esimerkiksi sosiaaliasiavastaava edustaa hyvinvointialuetta. Varsinkin pienemmillä hyvinvointialueilla sosiaaliasiavastaavat olisivat todennäköisesti osa samaa työyhteisöä muun henkilöstön kanssa, mikä heikentää toiminnan riippumattomuutta ja uskottavuutta. Moni vammaisen henkilö kokee, että sosiaaliasiamies edustaa nykytilanteessa kuntaa, eikä ole toimissaan riippumaton. Riippumattomuus ei toteudu riittävästi myöskään, jos esim. sama yritys tuottaa sekä palvelun että potilasasiavastaavan toiminnan. Lisäksi Heta-liitto pitää ongelmallisena, jos hyvinvointialue vastaa sosiaali- ja potilasasiavastaavien toiminnasta myös kilpailevien palveluntuottajien osalta. Edellä mainituista syistä sosiaali- ja potilasasiavastaavien toiminta olisi tarkoituksenmukaisinta organisoida palvelun tuottajista erillisen tahon yhteyteen.

Lakiesityksen mukaan kyse olisi omavalvontaan linkittyvästä toiminnasta, minkä vuoksi toiminta tulee järjestää lähellä kohdeorganisaatiota. Sote-toimijoiden omavalvonta tulee järjestää muulla tavalla kuin sosiaali- ja potilasasiavastaavien avulla, eikä näiden palvelua tule mieltää osaksi omavalvontaa. Sosiaali- ja potilasasiavastaavien tulee toimia asiakkaan ja potilaan oikeuksien, ei organisaation lähtökohdista. Omavalvonta on tärkeä osa sote-palveluja, mutta se tulee toteuttaa itsenäisesti ja palveluntuottajan toimesta.

Hyvinvointialueen alle organisoimista perustellaan lakiesityksessä myös palvelujen saavutettavuudella. Palvelun tavoitettavuuteen ja käytettävyyteen vaikuttaa joka tapauksessa se, että palvelu keskitetään hyvinvointialueille, eli sosiaali- ja potilasasiavastaavien toiminnassa kyse ei ehdotuksenkaan mukaan olisi usein lähipalvelusta. Tässä mielessä toiminnan siirto esimerkiksi valvontaviranomaisen tai oikeusavun yhteyteen ei sisällä suurta eroa verrattuna ehdotettuun.

Vaikuttavuus

Tällä hetkellä sosiaaliasiamies voi huomata useitakin epäkohtia palveluissa ja asiakasprosessissa, mutta mahdollisuudet puuttua niihin eivät ole riittäviä. Sekä muistutusten että kanteluiden käsittely on aikaa vievää, ja sosiaaliasiavastaava voisi hyvin ensi vaiheessa puuttua nykyistä tiukemmin havaittuihin epäkohtiin, kun hän tuntee jo asian. Tämä vähentäisi päällekkäistä työtä valvontaviranomaisten kanssa.

Sosiaaliasia- ja potilasasiavastaavien tehtäviin tulee kuulua myös mahdollisuus antaa ohje tai kehoitus korjata jokin havaittu epäkohta. Laissa tulee olla säädetty sanktioista, jos organisaatio ei esimerkiksi vastaa sosiaaliasiavastaavan yhteydenottoon, huomioi hänen kehoituksiaan tai vastaa muistutukseen. Mahdollista olisi myös säätää sosiaaliasiavastaavan velvollisuudesta tehdä ilmoitus

valvontaviranomaisille, mikäli hänen kehotukseensa ei ole riittävästi reagoitu. Jos sosiaali- ja potilasasiavastaavien toiminta olisi organisoitu valvontaviranomaisen yhteyteen, voisi asioiden käsittely olla vielä saumattomampaa.

Toiminnan vaikuttavuus edellyttää, että asiakkaat tietävät sosiaali- ja potilasasiavastaavien palveluista. Lain toimeenpanoon tulee liittyä koordinoitua tiedotusta asiakkaiden oikeuksista ja siitä, kenen puoleen voi kääntyä. Tällä hetkellä epätietoisuus sosiaali- ja potilasasiamiesten palveluista on hyvin yleistä.

Toiminnan sisältö

Lakiehdotuksen mukaan sosiaaliasiavastaavan tehtävänä on muun muassa neuvoa sosiaalihuollon asiakaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa. Vammaispalveluissa noudatettavista menettelytavoista on säädetty myös vammaispalvelulaissa. Lakiluonnoksesta tulee käydä ilmi, että neuvonta kattaa myös vähintään muun asiakkaan asemaa ja asiakasprosessia koskevan lainsäädännön. Käytännössä sosiaaliasiamiesten neuvonta ulottuu jo nyt asiakaslakia pidemmälle, eli käytännön muutosta asia ei juuri toisi. Varhaiskasvatuksen asiat taas eivät sovi enää kovin luontevasti osaksi sosiaaliasiamestointia, joten ne voisi sulkea palvelun ulkopuolelle.

YK:n vammaissopimus on ratifiointin myötä laintasoista sääntelyä Suomessa. Sopimus on kuitenkin suhteellisen huonosti tunnettu viranomaistoiminnassa. Jatkossa sosiaaliasiavastaavien toimintakenttään tulee lain nojalla kuulua neuvonta sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja ihmisoikeuskysymyksissä niin, että se kattaa myös esimerkiksi YK:n vammaissopimuksen.

Nykyisen lain tapaan mukaan sosiaaliasiavastaavalla olisi velvollisuus avustaa muistutuksen tekemisessä. Jatkossa velvollisuus tulee laajentaa vähintään oikaisuvaatimuksen tekemiseen. Esimerkiksi vammaiset henkilöt saattavat tarvita apua siinä, että oikaisuvaatimusasiakirja tulee tehdyksi, mutta apua tähän ei välttämättä ole saatavilla. Tämä on keskeinen yhdenvertaisuuden toteutumista estävä tekijä vammaisten palveluissa.

Nimikkeet

Nyt ehdotetut ammattinimikkeet sosiaaliasiavastaava ja potilasasiavastaava antavat kuvan, että kyse on palvelujen tuotantoon liittyvästä toiminnasta ja palveluihin liittyvästä konkreettisesta vastuusta. Nimikkeiden tulee kuvata sitä, että kyse on pääosin asiakkaiden ja potilaiden oikeuksiin liittyvästä neuvonnasta ja muusta avusta. Toiminnan ydintä on asiakkaille annettava menettelyllinen neuvonta. Tästä syystä nimike voisi olla esimerkiksi asiakasoikeusvastaava tai sosiaalioikeusvastaava. Nimikkeestä kävisi ilmi, että henkilön työnkuvaan liittyvät asiakkaan oikeudet. Vastaavasti terveydenhuollossa voisi olla potilasoikeusvastaava. Myös termi oikeusturvavastaava tai sosiaali- ja terveydenhuollon oikeusturvavastaava kuvaisi tehtävää ehdotettua paremmin. Termit asiakasoikeusneuvoja ja potilasoikeusneuvoja voisivat antaa käsityksen, että toiminta olisi yksinomaan neuvontaa.

Resursointi ja lakisääteinen määräaika yhteydenottoihin reagoimiseen

Lainsäädännöllä tulee tiukemmin varmistaa toiminnan riittävä resursointi. Yksi vaihtoehto olisi säätää määräajasta, jossa asiakkaan tulee saada asia arvioitavaksi tai hänen yhteydenottoonsa vastataan. Sääntely voisi koskea myös tavoitettavuutta. Lakisääteinen määräaika turvaisi sitä, että hyvinvointialueet ohjaavat toimintaan riittävät resurssit ja asiakkaat saavat palvelun ilman aiheetonta viivytystä ja nykyistä yhdenvertaisemmin.

Kieli, esteettömyys ja maksuttomuus

Heta-liitto jakaa yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen siitä, että viittomakielisten sekä esim. tekstitulkkausta tarvitsevien puhevammaisten oikeudet eivät täysimääräisesti toteudu, mikäli 7 §:n tulkkauksen hankkimista ei säädetä velvoittavaksi. Eesityksen sanamuoto ”tulkin hankkiminen mahdollisuuksien mukaan” ei turvaa kuulo- ja puhevammaisten oikeuksia riittävällä tavalla. Ilmaus ”mahdollisuuksien mukaan” tulee poistaa pykälästä.

Laissa tulee turvata se, että palvelu järjestetään esteettömissä tiloissa, jotta palvelut ovat yhdenvertaisesti esim. vammaisten henkilöiden ja ikääntyneiden henkilöiden käytettävissä. Sosiaali- ja potilasasiavastaavien palvelujen maksuttomuus tulee turvata lailla.

8.8.2022

Maija Aatelo

Puheenjohtaja

Aatelo Maija

Heta - Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liitto ry